درام خلاق
در کلاس درس و فراتر از آن

[ویرایش هشتم]

نوشته: نلی مک‌کاسلین

ترجمه و تألیف: حسین فدایی‌حسین

ویراستار: محمدحسین آقابابایی

www.ketab.ir

انتشارات نمایش

به‌مناسبت هجدهمین جشنواره بین‌المللی تئاتر کودک و نوجوان

همدان/ آبان‌ماه ۱۳۹۰

سرشناسه : مکاسلین، ان. ال.
McCaslin, N. L
عنوان و نام پدیدآور : درام خلاق در کلاس درس و فراتر از آن/نوشته نلی مک‌کاسلین ؛ ترجمه و تألیف حسین فدایی‌حسین ؛ ویراستار محمدحسین آقابابایی.
مشخصات نشر : تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز هنرهای نمایشی، انتشارات نمایش، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری : ۲۹۲ص.
شابک : 978-600-5765-09-0
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : عنوان اصلی: Creative Drama in the Classroom and Beyond.
یادداشت : این کتاب به مناسبت هجدهمین جشنواره بین‌المللی تئاتر کودک و نوجوان منتشر شده است.
موضوع : نمایش و آموزش و پرورش
موضوع : کلاسداری
شناسه افزوده : فدایی‌حسین، حسین ، ۱۳۴۵ -، مترجم
شناسه افزوده : ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. مرکز هنرهای نمایشی. انتشارات نمایش
رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ ۸۵۴م/PN ۳۱۷۱
رده بندی دیویی : ۳۷۱/۳۹۹
شماره کتابشناسی ملی : ۲۵۰۸۴۶۳

www.ketab.ir

نمایش

انتشارات نمایش

دفتر تئاتر کودک و نوجوان اداره کل هنرهای نمایشی

درام خلاق در کلاس درس و فراتر از آن(۳۹۲)

نویسنده: نلی مک‌کاسلین

ترجمه و تألیف: حسین فدایی‌حسین

ناشر: انتشارات نمایش

ویراستار: محمدحسین آقابابایی

صفحه‌آرا: مهاجر

طراح جلد: محمدجواد سیدابراهیمی

لیتوگرافی: نوید

شمارگان: ۲۰۰۰

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۹۰

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۶۵-۰۹-۰

تئاتر کودک و نوجوان به چند جهت اهمیت دارد. یکی از مهم‌ترین جنبه‌های مهم تئاتر کودک و نوجوان نقش جدی آن در آموزش و تربیت مخاطب می‌باشد. منظور از تربیت در حوزه تئاتر کودک و نوجوان ایجاد شناخت و آگاهی در مخاطب است. درک اندیشه و مفهوم از طریق هنر تئاتر متناسب با قوه ادراک و فهم بچه‌ها نیاز به شناخت و تجربه دارد. برای کار تئاتر بچه‌ها باید این هنر و ظرایف و شیوه‌های آن را به خوبی شناخت. تئاتر بچه‌ها با ظاهر ساده هنری حساس و دشوار است.

در چند دهه اخیر به جهت اهمیت تئاتر کودک و نوجوان تحقیقات پژوهشی و تجربی و تالیف کتاب‌های زیادی در کشورهای مختلف صورت گرفته که انتشار این منابع به منظور شناخت و آگاهی از این هنر یک ضرورت است. در حوزه تئاتر بچه ها شناخت و علم بیشتر از هر چیزی اهمیت دارد. در چند دوره اخیر برگزاری جشنواره کودک و نوجوان با توجه به نیاز تئاتر ما آثار ارزنده و مهمی منتشر شده که به عنوان مهمترین فعالیت این حوزه برای همیشه باقی خواهد ماند. چاپ این آثار در رشد تئاتر و شناخت بیشتر هنرمندان بسیار موثر بوده است.

در آستانه برگزاری هجدهمین جشنواره بین المللی تئاتر کودک و نوجوان مجموعه جدیدی از آثار تئاتر کودک و نوجوان منتشر خواهد شد تا بتواند مورد استفاده هنرمندان این رشته قرار گیرد. ضمن تقدیر و سپاس از همه نویسنده‌گان و کسانی که در جمع آوری و نگارش و تالیف این آثار ما را یاری نمودند امیدوارم تلاش هنرمندان این رشته در برگزاری جشنواره هجدهم رضایت خانواده تئاتر و بچه‌های شایسته ایران را کسب نماید.

شهرام کرمی

دبیر هیجدهمین جشنواره بین المللی تئاتر کودک و نوجوان

مدیر کانون تئاتر کودک و نوجوان

www.ketab.ir

فهرست

پیش‌گفتار/ ۱۵

مقدمه/ ۱۸

بخش اول/ درام خلاق در کلاس درس/ ۲۷

فصل۱/ درام خلاق: هنر، فعالیت اجتماعی، و روش یادگیری/ ۲۹

اهداف آموزشی/ ۳۱

تعاریف/ ۳۴

ارزش‌های بازی خلاق/ ۴۳

خلاصه/ ۵۲

فصل۲/ تخیل، نقطه‌ی آغاز کار/ ۵۵

تخیل/ ۵۵

تمرکز/ ۵۶

سازماندهی/ ۵۶

خلاقیت/ ۵۷

آغاز تمرین‌های تخیلی/ ۵۹

خوداظهاری/ ۶۳

ارتباط/ ۶۴

انضباط/ ۶۶

مشکلات بازی خلاق/ ۶۷

www.ketab.ir

ارزیابی واکنش‌های کودکان/ ۷۴
خلاصه/ ۷۵

فصل ۳/ بازی/ ۷۷
مروری اجمالی بر تاریخچه‌ی بازی در نمایش/ ۸۰
برخی نظریه‌ها درباره‌ی بازی و نمایش/ ۸۱
آیین و شعائر/ ۸۶
بازی گفتاری/ ۸۹
مزایای بازی/ ۸۹
خلاصه/ ۹۱

فصل ۴/ حرکت و موسیقی/ ۹۳
کودکان و حرکت/ ۹۴
از ضرب‌آهنگ به بازی نمایشی/ ۱۰۲
قصه‌گویی با حرکات/ ۱۰۷
افسانه‌ی ستاره دنباله‌دار/ ۱۰۸
آنانسی و شش پسرش/ ۱۰۹
انتخاب خفاش/ ۱۱۰
شلغم/ ۱۱۱
کتری رقصان/ ۱۱۲
فستیوال ماه کامل/ ۱۱۳
از شوخی‌های بامزه‌ی تیل اولن‌اشپیگل/ ۱۱۴
خلاصه/ ۱۱۵

فصل ۵/ پانتومیم: گام بعدی/ ۱۱۷
محیط کلاس درس/ ۱۱۸
تخیل/ ۱۱۹
تمرکز/ ۱۲۲
تخیل حواس/ ۱۲۲
تعریف/ ۱۲۴
اجرای فعالیت/ ۱۲۵
احساس و حالات/ ۱۲۶
شخصیت‌پردازی/ ۱۳۰

www.ketab.ir

پانتومیم با ابزار دیگر/ ۱۳۲
مکان آغاز کار/ ۱۳۵
خلاصه/ ۱۳۶

فصل ۶/ بداهه‌پردازی: حرکت و گفتار شخصیت‌ها/ ۱۳۹
بداهه‌پردازی مطابق با موقعیت‌ها/ ۱۴۰
بداهه‌پردازی با اشیاء/ ۱۴۳
بداهه‌پردازی با لباس‌ها/ ۱۴۵
بداهه‌پردازی با شخصیت‌ها/ ۱۴۶
بداهه‌پردازی با سرنخ‌ها/ ۱۴۷
بیوگرافی (زندگینامه)/ ۱۴۸
بداهه‌پردازی‌هایی دونفری/ ۱۴۸
بداهه‌پردازی سه نفره/ ۱۵۰
بداهه‌پردازی «تمامش کن!»/ ۱۵۱
بداهه‌پردازی در مسائل بحث‌برانگیز/ ۱۵۳
بداهه‌پردازی بازیگران بزرگ‌تر/ ۱۵۴
بداهه‌پردازی براساس تعطیلات/ ۱۶۰
بداهه‌پردازی براساس قصه‌ها/ ۱۶۰
ایفای نقش/ ۱۶۱
خلاصه/ ۱۶۳

فصل ۷/ عروسک‌ها و ماسک‌ها/ ۱۶۵
عروسک‌ها/ ۱۶۷
قصه‌هایی برای نمایش عروسکی/ ۱۷۶
پرنده و دخترک/ ۱۷۷
گربه‌ی سخنگو/ ۱۸۲
ماهیگیر و همسرش/ ۱۸۶
عروسک نمایشی در نقش ابزار کمک‌آموزشی/ ۱۸۸
قصه‌ی کشتی نوح/ ۱۹۰
نمایش عروسکی به‌عنوان ابزار درمانی/ ۱۹۸
یک اشتباه/ ۲۰۱
مسافری از فضا/ ۲۰۱

www.ketab.ir

جرج، شبح خجالتی/ ۲۰۲
ماسک‌ها/ ۲۰۳
خلاصه/ ۲۰۹

فصل۸/ ساختار دراماتیک: نمایش شکل می‌گیرد/ ۲۱۳
عناصر نمایشنامه/ ۲۱۴
تئاتر برای مخاطب جوان/ ۲۲۲
آقای خرگوش از آقای پلنگ سواری می‌گیرد/ ۲۲۳
خلاصه/ ۲۲۹

فصل۹/ تولید نمایش از داستان‌ها/ ۲۳۳
مترسک کوچولو/ ۲۳۶
کلاه‌هایی برای فروش/ ۲۳۹
چوب‌بر و پری دریایی/ ۲۴۳
دو گربه‌ی احمق/ ۲۴۴
داربی و جان/ ۲۴۶
روستایی که با یک فرمانروا شام خورد/ ۲۴۹
صورت‌سوخته‌ی کوچک/ ۲۵۱
جک و حیواناتش/ ۲۵۵
جک و کلبه شکار/ ۲۶۰
پرومتیاس/ ۲۶۴
کلاه آبی/ ۲۶۸
بی‌می/ ۲۷۱
پیرزن عاقل/ ۲۸۱
کلیله و دمنه/ ۲۸۸
این‌جا ۳۰۰ سکه‌ی نقره دفن نشده است/ ۲۹۰
خلاصه/ ۲۹۱

فصل۱۰/ خلق نمایش از منابع دیگر/ ۲۹۳
تبدیل افسانه‌ها به نمایش/ ۲۹۴
پروژه‌های کلاسی/ ۲۹۸
تار و پود/ ۲۹۸
پیشنهادات دیگر/ ۳۰۴

www.ketab.ir

خلاصه/ ۳۰۵

فصل ۱۱/ ظرفیت‌های شعر/ ۳۰۷

هم‌خوانی/ ۳۰۸
سیمون ساده/ ۳۱۲
ملکه‌ی شجاع/ ۳۱۲
اجرای شعر/ ۳۳۶
خلاصه/ ۳۴۰

فصل ۱۲/ بیان و فعالیت‌های مرتبط با آن/ ۳۴۳

تئاتر خوانندگان/ ۳۴۵
آوازخوان‌های برمه/ ۳۴۶
تئاتر داستانی/ ۳۵۳
ریموسکی/ ۳۵۴
برداشت کلی/ ۳۵۹
خلاصه/ ۳۵۹

فصل ۱۳/ قصه‌گویی/ ۳۶۳

چرا قصه می‌گوییم؟/ ۳۶۳
راهنمایی‌هایی برای گزینش داستان‌ها/ ۳۶۷
آماده سازی مطالب/ ۳۷۰
برخی تکنیک‌های قصه‌گویی/ ۳۷۱
ارزش‌های دیگری برای قصه‌گویی/ ۳۷۳
قصه‌های صوتی و حرکتی/ ۳۷۵
شبی که فیل‌ها در نیویورک پیاده‌روی کردند/ ۳۷۶
نگارش خلاق/ ۳۸۰
خلاصه/ ۳۸۱

فصل ۱۴/ درام به‌عنوان ابزار آموزش/ ۳۸۳

پروژه‌های ترکیبی/ ۳۸۶
درام به‌عنوان هنر در خدمت خود/ ۳۸۷
درام همانند یک وسیله‌ی یادگیری/ ۳۹۰
دو برنامه‌ی درسی ساده/ ۳۹۷

www.ketab.ir

شریک حیوانی/ ۳۹۷
مهاجرت/ ۳۹۹
بازیگرها در مدارس/ ۴۰۲
نمایشنامه‌نویسی با افراد جوان/ ۴۰۳
پروژه‌های خاص هنری/ ۴۰۹
خلاصه/ ۴۱۴

فصل۱۵/ درام خلاق برای دانش‌آموز خاص/ ۴۱۷
قرارگرفتن در مسیر اصلی/ ۴۱۸
دانش‌آموزی که بااستعداد است/ ۴۱۹
دانش‌آموزان عقب افتاده ذهنی/ ۴۲۱
دانش‌آموزانی که مشکلات روحی و روانی دارند/ ۴۲۴
درام درمانی/ ۴۲۵
دانش‌آموزانی که مشکل جسمانی دارند/ ۴۳۱
دانش‌آموزانی با بضاعت مالی محدود/ ۴۴۲
خلاصه/ ۴۴۴

بخش دوم/ برنامه‌های خارج از کلاس/ ۴۴۷

فصل۱۶/ تقسیم کار با تماشاگر/ ۴۵۱
انتخاب متن نمایشنامه/ ۴۵۳
کارگردان/ ۴۵۷
نقشه‌ی کلی (پلان)/ ۴۵۸
مدیر صحنه/ ۴۶۰
بازیگران نمایش/ ۴۶۰
برنامه‌ریزی تولید/ ۴۶۱
تمرین‌ها/ ۴۶۵
آخرین تمرین با لباس کامل نمایش/ ۴۶۸
اجرا/ ۴۶۹
ایستگاه خیال/ ۴۷۱
خلاصه/ ۴۷۸

فصل۱۷/ تئاتر کاربردی/ ۴۸۱

www.ketab.ir

پیشینه تئاتر در آموزش/ ۴۸۴
راه‌کارهایی برای تئاتر تعلیمی/ ۴۸۷
تئاتر تعلیمی در کشورهای درحال توسعه/ ۴۹۲
خلاصه/ ۴۹۴

فصل۱۸/ رفتن به نمایش برای تشویق و یادگیری/ ۴۹۷
ارزش‌های حضور تئاتر/ ۵۰۰
آماده کردن کودکان برای موقعیت مناسب/ ۵۰۶
اجرا/ ۵۱۱
انواع جدید نمایش‌ها و برنامه‌ها برای تماشاچیان جوان/ ۵۱۵
خلاصه/ ۵۱۷

فصل۱۹/ درام خلاق در فضاهای متفاوت/ ۵۱۹
درام در موزه‌ها/ ۵۱۹
درام در پارک‌ها/ ۵۲۵
درام در کلیساها/ ۵۲۵
درام در کتابخانه‌ها/ ۵۲۷
درام در دیگر مکان‌ها/ ۵۲۹
آژانس‌های هنری اجتماعی/ ۵۳۵
خلاصه/ ۵۳۷

فصل۲۰/ برنامه درام بعد از مدرسه/ ۵۴۱
تفاوت‌های بین برنامه‌های/ ۵۴۳
بعد از مدرسه و داخل مدرسه/ ۵۴۳
مشکلاتی که به‌وجود می‌آید/ ۵۴۵
مزیت‌های برنامه‌ی بعد از مدرسه/ ۵۴۶
خلاصه/ ۵۵۰

فصل۲۱/ سخن پایانی/ ۵۵۳
خلاصه/ ۵۵۶
نتیجه/ ۵۵۷

ضمیمه‌ی۱/ ارزیابی دانش‌آموزان/ ۵۵۹
ویژگی‌های کودک کلاس اولی/ ۵۵۹

www.ketab.ir

ویژگی‌های کودک کلاس دوم/ ۵۶۰
ویژگی‌های کودک کلاس سومی/ ۵۶۱
ویژگی‌های کودک کلاس چهارمی/ ۵۶۱
ویژگی‌های کودک کلاس پنجمی/ ۵۶۲
ویژگی‌های کودک کلاس ششم/ ۵۶۳
ویژگی‌های کودک کلاس هفتم/ ۵۶۴
ویژگی‌های کودک کلاس هشتم/ ۵۶۴
ویژگی‌های دانش‌آموزان کلاس نهم و دهم/ ۵۶۵
ویژگی‌های دانش‌آموزان کلاس یازدهم و دوازدهم/ ۵۶۵
استفاده از یک چارت ارزیابی/ ۵۶۶
نواحی تمرکز/ ۵۶۶

ضمیمه‌ی۲/ یک کارگاه ساده‌ی درام/ ۵۷۱

راهنمای مطالعه‌ی درام چندفرهنگی/ ۵۷۱
اولین راهنمای درام/ ۵۷۳
دومین راهنمای درام/ ۵۷۷
آنانسی عنکبوت/ ۵۸۱
یک داستان آنانسی از جزایر کارائیب/ ۵۸۳

فهرست بعضی از واژه‌های معمول درام/ ۵۸۷

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

کتاب معروف «نلی مک‌کاسلین»[1] با نام «*درام خلاق در کلاس درس و فراتر از آن*»[2] جزو معدود آثار در زمینه آموزش تئاتر/درام است که بیش از سه دهه رواج دارد. این کتاب اولین‌بار در ۱۹۶۸ چاپ شد و علاوه‌بر مفاهیم نو و بدیع، روش‌ها و معیارهای حرفه‌ایِ تازه‌ای را وارد این حوزه کرد. اکنون سی‌وشش سال گذشته و تازگی و خلاقیت و اصالت آن کهنه نشده و الهام‌بخش توسعه در این زمینه باقی مانده است.

آنچه این کتاب را برای مربیان، معلمان، دانش‌جویان و هنرمندان به یکسان ارزشمند ساخته، قابل استفاده و کاربردی بودن آن است که از زبان فصیح و روشن «مک‌کاسلین» و ابتکار هوشمندانه‌ی وی در تأکید بر عملِ ناشی از تئوری، برخاسته است. دانش علمی وسیع و عمیق این خانم باعث شده کتاب حاضر به نوعی، منبعی موثق و روشنگر باشد. پروفسور «مک‌کاسلین» استاد این فن است. کتابش درباره‌ی خلاقیت و نوآوری است که به انواع شکل‌های خلق درام و تئاتر در کلاس درس و مکان‌های دیگر می‌پردازد. آشنایی وی با ادبیات نو و کهن باعث شده این کتاب منبعی ارزشمند برای دانشجویان و اساتید باشد.

رشته‌ی آموزش تئاتر/درام طی این سال‌ها تحولی چشمگیر داشته و با نشر عقاید جدید و ظهور واژگان نو، گسترش یافته است. درحالی‌که مفاهیمی چون «تئاتر کاربردی» و «فرایند درام» را دربر می‌گیرد، حامل راهکارهایی برای مدرنیزه شدن و احیاء و ابداع در

---

1 . Nellie McCaslin

2 . Creative Drama in the Classroom and Beyond

www.ketab.ir

این رشته می‌باشد. وی نظریات پایه‌ای خلاقیت و خیالپردازی را حفظ می‌کند که مقیاس تمام این مفهوم سازی‌های نو هستند.

وی عقیده دارد درصورتی‌که مربی و رهبر گروه به اندازه‌ی کافی فضایی برای اعتمادسازی دوجانبه خلق کند، یک اتاق معمولی و ساده می‌تواند جایگاهی باشد که در آن چیزهای مهیج رخ دهد؛ به‌طوری‌که در آن هر کودکی مورد قبول و احترام واقع شود. «نلی مک‌کاسلین» ادعاهایی را ابراز می‌دارد که زمینه‌ساز مباحثی در این رشته شده است: «خیالپردازی و تخیّل جرقه‌ای است که هیجانات خلاق را تجلّی می‌بخشد.» «بازی واقعی، حرفه‌ای گری را برنمی‌تابد چرا که یک فعالیت داوطلبانه است؛ مطابق امور روزمره است اما با آن تفاوت دارد.» «برای اجرای یک نوع تمرین هیچ نظم و ترتیب درست و غلط یا مدت زمان خاص را نمی‌توان تجویز کرد.»

شعار او این‌ست که رهبر (مربی) حساس «سعی می‌کند فضایی از اعتماد دو جانبه ایجاد کند. وقتی هر کودکی را بپذیرد و پیشنهادات آن‌ها را قبول نماید، گامی بلند به‌سوی کمک به کودک برداشته تا اعتماد به‌نفس ایجاد شود و پس از آن آزادی و یادگیری بیاید.» وی از «جان دیووی»[1] الهام گرفته و راهنمای اندیشه‌اش بوده که به حس او از حقیقت و زیبایی افزوده است.

فعالیت‌ها و تمرین‌های او به‌عنوان ابزار خوداظهاری و سکوی پرتاب برای شرکت در پروژه‌های گسترده، ارزش دارند. هشدار پروفسور «مک‌کاسلین» قابل توجه است؛ وی گفته است: «بازی‌های تئاتری و دست‌گرمی‌ها خوب هستند اما به خودی خود هدف نیستند. گروه باید به جلو پیش رود و اگر اصل و اساس کار با اهدافی مشخص و دراز مدت وجود نداشته باشد به زودی خسته و کسل خواهند شد.»

این کتاب پر از عقاید و نظریات الگویی برای کودکان و دوران کودکی و نیز آموزش هنر و زیبایی‌شناسی است. این عقاید برپایه‌ی «حفظ جنبه‌ی سرگرمی در تئاتر» بنا شده است، عبارتی که به دقت و هوشیارانه در تلاش برای غنی‌سازی آموزش از طریق درام و سرمایه‌گذاری در تئاتر، با اصل و اساسی مهم‌تر از گذشته، انتخاب گردیده است. وی به

---

[1] . John Dewey

www.ketab.ir

سرگرمی اشاره دارد نه از جهت حس سه گانه‌ی آن بلکه سرگرمی به شکل شادی و لذت که از خلق درام یا تماشای بازی‌های عالی حاصل می‌شود.

پروفسور «مک‌کاسلین» به درام خلاق از جنبه‌ی آموزشی و به آموزش از دیدگاه هنری اندیشمند، که خلاقیت و خیالپردازی (تخیل) را بر اندیشه و عمل استوار کرده است، تأکید دارد. این کتاب ما را به بحث و گفتگو برای تغییراتی در گذشته و حال در این زمینه دعوت می‌کند. تحت تعالیم پروفسور «مک‌کاسلین» با شور و شوق، دقت، تخیل و خلاقیت وارد کلاس، مدرسه و فضای تمرین می‌شویم.

[**شیفرا شونمان**]

www.ketab.ir

مقدمه

در سال ۱۹۶۸ که اولین چاپ «*درام خلاق در کلاس درس*» منتشر شد نمی‌دانستم سی‌وپنج سال بعد روی چاپ هشتم آن کار خواهم کرد. متن اصلی شامل ۱۶۸ صفحه بود، فقط ده فصل و بی‌هیچ عکسی، اما ظاهراً نیازهای معلمان آن زمان را مرتفع می‌کرد. چهارسال بعد چاپ دوم تقاضا شد. مدت‌ها گذشته و اکنون که پشت میزم نشسته‌ام و چاپ‌های متوالی آن‌را می‌نگرم، از گستره‌ی رشته‌ی کاری‌مان، پهنا و عمق آن، و رشته‌ی آموزش درام و تئاتر در شگفتم.

سازمان‌های ملی و بین‌المللی طی این مدت تأسیس شده‌اند، انتشارات و مطبوعات به حد انفجار رسیده، کنفرانس‌ها و کنوانسیون‌ها در چهار سوی جهان برگزار می‌شوند، دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها نه فقط رشته‌های تئاتر و درام کودک بلکه مدارک و مدارج آن‌ها را نیز ارائه می‌دهند.

زمانی‌که روی چاپ ششم کار را شروع کردم در مراکز اجتماعات، کلیساها، کتابخانه‌ها و دیگر مکان‌های غیردانشگاهی کلاس‌های منظمی برگزار می‌شد. این مکان‌ها با این‌که جدید نبودند توسط حرفه‌ای‌ها و متخصصان بنا نهاده و مدیریت می‌شدند و به همین دلیل عنوان کتاب را به «*درام خلاق در کلاس درس و فراتر از آن*» تغییر دادم. تصاویر نمایش‌ها در این مکان‌ها و دیگر جاها را به عکس‌های مدارس و دانشگاه‌ها افزودم، این توسعه مسلماً نیاز به فصلی جدید در چاپ‌های بعدی داشت. امروزه علاقه‌ی چشمگیر به آموزش درام و درام درمانی معطوف است.

www.ketab.ir

از دهه‌ی ۱۹۲۰ درام درمانی در آمریکا شناخته شده بود اما تمایز بین «درام روانشناسی»[1]، «درام اجتماعی»[2]، و «درام درمانی»[3] در اذهان بسیاری تا این اواخر مشخص نبود. امروزه در اماکن متفاوت این رشته‌ها تدریس می‌شوند و مدارک فارغ‌التحصیلی در دانشگاه‌ها عرضه می‌گردند. «انجمن تئاتر و معلولیت»[4] نیز قوانین خود را وضع می‌کند و بر نیازهای جمعیت‌های خاصی تمرکز دارد که اغلب از فعالیت‌های دراماتیک و تئاتر برای افراد عادی جداست.

امروزه اهمیت آن به مانند تئاتر در جامعه‌ای چندفرهنگی، بی‌نهایت جدید و بدیع است. اولین برنامه‌های هنرهای دراماتیک در این کشور در مکان‌های اسکان و اردوگاه‌های مخصوص کودکان مهاجر شکل گرفت. اما تفاوت بین آن برنامه‌ها و برنامه‌های امروزی این‌ست که آن‌ها تا حدی برای تدریس زبان انگلیسی و آداب آمریکایی به بچه‌های مهاجر تشکیل یافت. برعکس، امروزه هدف، اشتراکات فرهنگی جمعیتی گوناگون و احترام به میراث فرهنگی غنی مهاجران است. این هدف مانع دیگر اهداف نیست بلکه امروزه تلاش بر این‌ست که مفهومی وسیع‌تر را شامل شود. اردوگاه‌ها زمانی مکانی بودند که والدین از حضور کودکان در آن برنامه‌ها استقبال می‌کردند و حضور خود آن‌ها نیز با آغوش بازپذیرفته می‌شد، امروزه بسیاری از تئاترها نمایش‌هایی متناسب با مخاطبین خانوادگی را اجرا و ثبت می‌کنند. شاید بیان متفاوت باشد، اما اهداف و نتایج یکی است.

مراکز بزرگ هنری با بودجه‌های کلان و کارکنان حرفه‌ای، نمایش‌های فرهنگی و کلاس‌های هنری در زمینه‌ای ارائه می‌دهند که در نیمه‌ی اول قرن حاضر- مسلماً تا زمان تأسیس دولتی هنری و «موقوفات ملی برای هنرها»- تقریباً همگی به شکل غیرحرفه‌ای و نامناسب حمایت می‌شدند. با مرور قرن حاضر که تئاتر کودک و نوجوان از مجموعه برنامه‌های نامرتبط رشد کرده و وارد جنبشی شد که به رسمیت شناخته شده، می‌بینیم همان سه هدف اصلی دنبال می‌شده است: ۱ـ ارائه تجربه‌ای زیبایی‌شناختی برای

---

[1]. Psychodrama
[2]. Sociodrama
[3]. Drama Therapy
[4]. The Association for Theatre and Disability

www.ketab.ir

تماشاچیان کودک و نوجوان، ۲ـ ارتقاء ارزش‌های آموزشی تئاتر، ۳ـ فرصتی برای رشد اجتماعی با حضور و مشارکت در تئاتر.

انجمن‌های حرفه‌ای ما گسترش یافته و در معرض تغییرات مهم ساختاری قرار گرفته‌اند. «ائتلاف آمریکایی تئاتر و آموزش»[1] (AATE) تأسیس شده به سال ۱۹۸۷ که پس از انحلال «انجمن تئاتر آمریکا» (ATA) شکل گرفت، اکنون اعضای زیادی در سراسر کشور دارد. در ژوئیه ۲۰۰۳ در «نیویورک سیتی» اجلاسی مشترک از AATE و «انجمن تئاتر در آموزش عالی»[2] (ATHE) برگزار شد. حمایت مالی این سازمان‌ها ابتدا از سوی عوارض دولتی و آگهی‌ها تأمین می‌شد، حقیقتی که برای برخی از ما عجیب می‌نماید، چرا که کنفرانس‌های منطقه‌ای دهه‌ی شصت را برگزار می‌کردیم و یادتان هست که با فروش کلوچه و کیک مخارج را تأمین می‌کردیم. در آن روزها این کنفرانس‌ها در محوطه‌ی دانشکده‌ها برگزار می‌شدند، امروزه در هتل‌های بزرگ شهر برگزار می‌شوند. شاید صمیمیتی را که زمانی برایمان لذت‌بخش بود از دست داده‌ایم اما با معروفیت بیشتر توانسته‌ایم سخنرانان ملی معروف و هتل‌های درجه یک را جذب کنیم.

هواداران هنرها در آموزش و پرورش به همکاران در دیگر سازمان‌های نزدیکتر شده‌اند و به این وسیله تمام ما با کار در کنار هم به‌سمت اهدافی مشترک حرکت می‌کنیم. از انتشار چاپ اول این کتاب، آگاهی فزاینده‌ای از شرایط بین‌المللی نیز به‌وجود آمده است. «انجمن بین‌المللی تئاتر برای کودکان و نوجوانان»[3] (ASSITEJ) در ارائه مفاهیم و تحقیقات و استانداردهای حرفه‌ای نقش داشته است. درام خلاق دیگر به تنهایی مطرح نیست بلکه بخشی از یک رشته‌ی بزرگ‌تر است.

آیا این توسعه‌ها در فلسفه و نگرش ما مهم بوده‌اند؟ از خود می‌پرسم. و اگر بوده‌اند، چه اصلاحاتی در این کتاب لازم است تا منبعی قوی‌تر و مفیدتر شود؟ گام نخست این بود که به سراغ آنهایی بروم که از چاپ‌های قبلی کتاب استفاده کرده بودند تا از آن‌ها پیشنهاد و انتقاد بگیریم. این‌کار را کرده‌ام. پیشنهاد آن‌ها افزودن برنامه‌های درسی بیشتر،

---

1. American Alliance for Theatre and Education
2. Association for Theatre in Higher Education
3. Association International du Theatre pour l'Enfance et la Jeunesse

www.ketab.ir

توضیح و تفسیر بیشتر فصل‌های ۱۴ و ۱۵، کتابشناسی به‌روز، و توصیه به حفظ شکل اصلی و محتوای اصلی کتاب بود. از آن‌جا که عقیده داشتم متن طولانی‌تر نوعی عیب حساب می‌شود با افزودن مطالب جدید، به‌دقت برخی مطالب را اصلاح و ویرایش یا حذف کردم تا نظر خوانندگان تأمین شود.

در چاپ ششم، قصه‌گویی را افزودم؛ همینطور استفاده از درام خلاق در تدریس نوشتن خلاق؛ رشته‌ی درام درمانی؛ دلقک بازی و هنرهای سیرک در آموزش؛ تئاتری که در آن عروسک‌ها و بازیگران باهم اجرا دارند؛ تئاتر مشارکتی، که در آن درام خلاق و تئاتر رسمی ظهور می‌یابند؛ و تئاتر در آموزش و درام در آموزش- مفاهیم انگلیسی که توجه معلمان را نه فقط در کشورهای انگلیسی زبان بلکه در کشورهای دیگر نیز جلب کرد- را اضافه کردم. مسائل آموزشی و معاشرت اجتماعی در عصر ما بسیار نمود دارند و هنرهای نمایشی به‌نظر ابزاری مفید برای تغییر در آنهاست. فصل ۲۰ جایگزین «برنامه‌ی درام پس از مدرسه» شد که با نیازهای تعداد روزافزون مربیان سازگارتر است.

مانند همه‌ی چاپ‌های قبلی، چند فعالیت، قصه، شعر، و مسئله برای حل کردن نیز افزودم. تصمیم هوشمندانه این بود: از آغاز، به عمل بیشتر از تئوری تأکید داشتم، تئوری موضوعی تلویحی است و نقش راهنما را برای فعالیت‌هایی دارد که آن‌ها را موفق دیده‌ام. عقیده دارم تجربه در درام و تئاتر، کیفیت زندگی را بالا می‌برد و به خاطر همین هدف است که عمیقاً بدان متعهد هستم. رضایت و شادی از زندگی برای همه‌ی مردم و احترام و اهمیت برای همه‌ی مخلوقات: این‌ها اهداف نهایی یک جامعه‌ی روشنفکر است. شفافیت، دقت و سادگی، ویژگی‌هایی هستند که در کنار احترام به تمام افراد، صرف‌نظر از سن، جنس، یا سابقه‌ی اجتماعی و نژادی و دینی، عطش رسیدن به آن‌ها را دارم.

امروزه کتاب‌های بسیار و عالی درباره‌ی آموزش تئاتر و درام در بازار یافت می‌شود؛ در عین‌حال که دو فصل را به آن افزودم، محور توجه من مطالعه‌ی تئاتر به‌عنوان یک شکل هنری- در مرحله‌ی اول- بوده و هست. تعهد اصلی من به این هدف معطوف است.

مانند چاپ‌های قبلی، پیشرفتی را که شخصاً به‌دنبال آن هستم، ارائه داده‌ام اما شاید برای دیگران بهترین نباشد. روش‌های فراوان تدریس وجود دارد که معلمان را به تلاش برای امتحان روش‌های مختلف و آشنایی با راهبردهای متفاوت دعوت می‌نمایم. این کتاب

www.ketab.ir

به‌عنوان کتاب درسی دانشکده برای دانشجویانی است که آمادگی تدریس در کلاس درس یا تخصص در رشته‌ی درام کودک را دارند. سازماندهی آن حول یک نقطه نظر است نه سطوح سنی خاص، زیرا به فلسفه‌ی یکی شدن- صرف‌نظر از سن شرکت‌کنندگان- عقیده دارم. واضح است که کارگاه‌های بزرگسالان ارشد ثابت کرده که بسیاری از فعالیت‌های درام خلاق که برای کودکان نوشته شده برای این جمعیت بزرگ‌تر نیز همان‌قدر مؤثر هستند. و باید بیفزایم که درام یک شکل بازآفرینی است به مصداق کلمه یعنی «خلق دوباره».

با رواج تلویزیون به‌عنوان شکل اولیه و اصلی سرگرمی، بازی‌های حضوری و مشارکتی در دهه‌ی ۱۹۸۰ ابعاد تازه‌ای به خود گرفت. تهیه‌کنندگان و حامیان مالی بازی‌های کودکان هشدار دادند که به‌زودی تلویزیون جانشین تئاتر زنده خواهد شد و خود را مسئول تهیه‌ی برنامه‌های سرگرم‌کننده‌ی بیش از یک‌ساعت می‌دانستند، چرا که امید به بقاء در آن رقابت کمرشکن داشتند. این به معنای مطالبات جدید تئاتر کودک بود: باید به بهترین نحو هیجان و خواسته‌ی زیبایی‌شناسی تئاتر زنده را داشته باشد، با این‌حال نباید در تلاش برای سرگرم کردن، اصالت خود را ازدست بدهد. زمانی‌که محتوا و سرگرمی در تعادل باشند و متن به خوبی اجرا شود، نتیجه، تجربه‌ای غنی می‌شود که همه‌ی بچه‌ها در معرض آن تجربه واقع شوند.

اگرچه در تئاترهای حرفه‌ای، بازیگران بزرگسال به کارگرفته می‌شوند اما موضوع نمایش کودکان لحاظ می‌شود. صرف‌نظر از کودکان خردسال، نمایش معمولی برای مخاطب همراه و دلسوز- به عقیده‌ی من- تنها وجه طبیعی یک پروژه‌ی درام خلاق و تجربه‌ای بسیار ارزشمند است. باید با آن‌ها که همه‌ی نمایش‌های کودکان را نامطلوب می‌دانند مباحثه و جدل کنم. نگرش آن‌ها براساس واکنشی است که بسیاری از ما نسبت به اجرای بی‌روح و خشک و کسالت‌بار بچه‌هایی داریم که مجبور شده‌اند مدت‌های طولانی تمرین کنند تا به حد کمالی برسند که انتظار نمی‌رفته و نباید هم برود. متأسفانه این هدف اغلب به اقدام نامطلوب دیگری منجر می‌شود: حضور کودکان با استعداد روی صحنه و بها ندادن به همکلاسی‌های آن‌ها که شاید به آن تجربه بسیار بیش از آن‌ها نیاز دارند. به‌علاوه، چنین تولیداتی اغلب در دستان معلمانی است که هیچ سابقه‌ای در

www.ketab.ir

هنرهای نمایشی ندارند، با این‌حال مجبورند تا هر سال برنامه‌ای اجرا کنند یا در گردهمایی‌ها نمایش داشته باشند. این اقدام به‌جای این‌که تجربه‌ای شادی‌بخش باشد- که از ایفای نقش حاصل می‌گردد- به تجربه‌ای دردناک برای تمام افراد دست‌اندرکار تبدیل می‌شود. حذف اجرا از چرخه‌ی فعالیت تئاتری، احتمالاً گامی ضروری در تغییر اولویت از تولید به فرایند بود. نمایش در مراسم و برنامه‌ها تحت تعلیمات معلم یا کارگردان با کمی تجربه و سابقه‌ی تئاتری باید برای مخاطبین خودمانی و فهمیده در محیطی آشنا صورت گیرد.

از شنیدن موسیقی‌های قدیمی برادوی غمگین می‌شوم که هنوز در مدارس راهنمایی و دبیرستان‌ها رایج است. این‌ها اغلب بسیار نامناسب و وقت‌گیر و شاقّ برای مخاطبین کودک هستند. مواد لازم مناسب‌تری برای این سنین و علایق کودکان و نوجوانان وجود دارند. مسلماً تعداد روزافزون نمایشنامه‌نویسان کودک و نوجوان هستند که متون نوشتاری آن‌ها به مسائل و مشکلات بلوغ و نوجوانی مربوط است. معلمان و کارگردانان دبیرستان‌ها را به جستجوی این مواد و لوازم دعوت می‌کنم. اکنون دیگر قصه‌های کودکانه موجود، یا موسیقی برادوی بهترین انتخاب این گروه عظیم نیستند. اگر نسخه‌ی کوتاه شده‌ای از اجرای موزیکال و مناسبی دردسترس باشد، تا حدودی مورد تأیید ما- آن هم با اهداف اجتماعی- خواهد بود.

مسئله‌ای که اکثر معلمان هنر را به ستوه آورده ارزیابی کارهای دانش‌آموزی است. اگرچه بسیاری از ما ترجیح می‌دهیم نمره ندهیم اما باید پیشرفت فردی و گروهی را ارزیابی کنیم. یکی از اجزای مفید در این رابطه را فهرست‌بندی جدولی معیارهای کار شده و توسعه‌ی مهارت‌های آموزشی داده شده، می‌دانم. اگر نمره دادن به‌جای عدد با حروف انجام شود، به معلم کمک می‌کند تا تصمیم بگیرد که حروف (A یا B یا C) را به‌عنوان ارزیابی به دانش‌آموز بدهد. در بسیاری از مدارس ابتدائی فعلی از شرح‌حال یک‌بندی (در یک پاراگراف) به‌جای نمره استفاد می‌شود که برای ارزیابی کار هنر دانش-آموزان بسیار مناسب است. وقتی معلم رشد افراد و اعضای گروه را ملاحظه می‌کند توجه او از تولید به فرایند معطوف شده است. بررسی رشد تخیل و نیز توسعه‌ی ارتباطی، اظهارخود، و همکاری با دیگر بازیگران، به انصاف بیشتر منتهی می‌شود، گرچه خطر

www.ketab.ir

ذهنیت و ارزیابی ذهنی و غیرواقعی احتمالاً رفع نمی‌شود. تشویق، تحسین هنگام لزوم، و انتقاد سازنده، به عقیده‌ی من در هر مورد از رشد شخص و مهارت‌های پیشرفتی مؤثر و کارآمد است.

اطلاع دارم که در معدودی از کلاس‌ها، معلمان تجربه‌های خوبی در هنرهای نمایشی دارند و از سوی دیگر، بعضی کارگردانان فاقد تجربه‌ی کار با کودکان هستند. اگر این افراد در فصول آتی این کتاب با پیشنهاد نقطه نظرات و بعضی راه‌های علمی، همگام با ما پیش بروند، به هدف خود نائل خواهند شد. همان‌طور که قبلاً گفتم هرگز قصد ارائه‌ی کتاب و دستورالعمل یا مجموعه‌ای ساده از تمرین‌ها را ندارم. در درام خلاق، تمرین‌ها ارزشمند هستند همان‌طور که در مطالعه‌ی هر هنری مفید هستند اما به‌خودی خود هدف نبوده و نباید بدان منظور به‌کار روند. بلکه باید آن‌ها را دست‌گرمی یا آماده‌سازی کار با عمق بیشتر تلقی کرد. بسیاری از فعالیت‌هایی که من در کتاب گنجانده‌ام سرگرم‌کننده و جالب هستند و بازیگران از آن‌ها لذت می‌برند، همه‌ی این تمرین‌ها بازیگران را به طرق مختلف تقویت کرده و به رشد تمرکز، تخیل و استفاده از صدا و بدن کمک می‌کنند. اما همان‌طور که دیده‌ام برخی معلمان با تکرار بی‌دلیل آن‌ها باعث می‌شوند تمرین‌ها کمی ادا و اطوار به‌نظر آیند و مسئولین مدارس، اعتبار درام در برنامه‌ی درسی را زیر سؤال ببرند.

طی ده سال گذشته که به اروپا، آسیا و کشورهای دیگر سفر کرده‌ام در آن‌جا فرصت داشتم تا سخنرانی کنم و کارگاه‌های دانش‌آموزی را رهبری نمایم. اکنون احساس می‌کنم که دیگر تنها نیستیم. تئاتر مورد توجه واقع شده و در سراسر جهان تدریس می‌شود یا پیشرفتی عجیب داشته است. چاپ هشتم کتاب حاصل شواهدی از این دست است.

از دوستانم و همکارانم در کشور و خارج کشور تشکر و قدردانی می‌کنم که الهام‌بخش من بودند. در چاپ‌های پیشین اسامی افرادی را که مدیون آن‌ها هستم ذکر کرده‌ام، آن فهرست تا آن‌جا زیاد شده که دیگر ذکر کل آن‌ها ناممکن است. اما اندیشه و کار آن‌ها هنوز دیدگاه‌های مرا شکل می‌دهند، دقیقاً مثل نوشته‌های آن‌ها که در این راستا نقش داشته‌اند. هم چنین آثار پیشگام در زمینه‌ی درام درمانی و آموزشی را نیز ارج می‌نهیم. معلمان هنر مدت‌هاست که ارزش درام را در آموزش درک کرده‌اند اما تا این اواخر هنوز فرصت مشارکت نیافته‌اند.

www.ketab.ir

از پیشنهادات منتقدان زیر کمال تشکر دارم، آن‌ها که مشاهدات و نظراتشان در رشد و توسعه‌ی چاپ جدید راه‌گشا بود: «پاچ کلارک» از دانشگاه کارولینای شرقی، «لینی دیور» از دانشگاه ایالت اوستین پی، «جولی هولستون» از دانشکده‌ی جامعه‌ی کوهستان جنوبی.

از تهیه‌کنندگان و معلمانی که عکس و تصویر فرستادند نیز متشکرم، قادر به سپاس در شأن آن‌ها نیستم چرا که آن تصاویر به‌کار من ارزشی فراوان داد. در نهایت بدون تشکر ویژه از دانشجویان و همکارانم- در گذشته و حال- این فهرست ناقص است، ملاحظات و سؤالات آن‌ها محرک اندیشه‌ی من بود و باعث شد نقطه نظراتم را بازبینی، تبیین و گاهی اصلاح نمایم.

[نلی مک‌کاسلین]

www.ketab.ir